



Robbert Lauret

Tussen
MOESTUIN
en
LANDGOED

Inhoud

Januari 7

Februari 24

Maart 45

April 69

Mei 94

Juni 119

Juli 143

Augustus 165

September 190

Oktober 214

November 238

December 260

Dankwoord 286



Januari

*prei – pastinaak – winterpostelein
kruien – spitten – overwinteren in de kas*



☞ Moestuin ☞

Mijn tuinjaar begint als de laatste noten van het nieuwjaarsconcert geklonken hebben. Na de mierzoete beelden uit de Goldene Saal van de Wiener Philharmoniker, afgewisseld met zonnige herfsttaferelen langs een kalme Donau, stap ik op de fiets richting moestuin. Daar moet ik vaak het hek nog van het slot halen, een teken dat ik alleen ben. Alhoewel, in een moestuin ben je nooit alleen. Zodra je een stap in een tuin zet komen de roodborstjes uit de bomen en struiken naar je toe. In gedachten wens ik ze een gelukkig Nieuwjaar.

De eerste dag van het jaar is voor veel mensen een nieuw begin, een schone bladzijde vol met goede voornemens en torenhoge ambities. Op de tuin merk ik daar weinig van, daar ga ik gewoon verder waar ik gebleven was. In mijn tuin is dat op deze eerste dag van januari het onderwerken van de compost en stalmest. Dat lukt niet op een dag, zelfs binnen twee weken krijg ik dat niet voor elkaar, maar dat hoeft ook helemaal niet. In de winter heeft niets haast in de tuin. Klussen kunnen blijven liggen tot zich mooier weer aandient. Het heeft weinig zin om in guur weer buiten te werken als de tuin door en door nat is.

Na aankomst op de tuin loop ik eerst naar de composthoop, een verzameling van knipafval van de hagen, houtachtig snoeiafval, onkruid en resten van groenteplanten. Als ik met mijn hoofd dicht bij de hoop kom, zie ik resten van een oude courgette. Ik herinner me weer waar ik die vond. Het was een courgetteplant die ik niet weg kon gooien en daarom toch maar een plekje gaf in de tuin onder onze perenboom. Ik had al meer dan voldoende planten, maar als iets eenmaal ontkiemd is, kan ik er geen afstand meer van doen. Na het planten ben ik hem uit het oog verloren. Tot ik bij het controleren van de perenboom op schimmel ergens mijn voet kwijt moest. Bij het zoeken naar een plekje in het groen viel m'n oog op een joekel van een courgette. Te groot om te bakken en eigenlijk ook al te groot voor de soep. Hij kon direct in dikke plakken op de composthoop. Tijdens het verteren was alle kleur verdwenen. Een leek zou niet meer kunnen zeggen of het ooit een gele of een groene courgette was.

Ik besluit vandaag als opwarmer de hoop gedeeltelijk om te zetten. De bovenkant is enigszins verdroogd en ik ben benieuwd hoe

het met de binnenkant gesteld is. Tijdens het woelen komen hier en daar nog niet verteerde worteltjes naar boven, alsook een ontsproten tulp en een rood bietje. Wortels en knolgroenten verteren kennelijk langzaam op de composthoop. Het lijkt misschien on dankbaar om groente op de hoop te gooien, maar soms is er zoveel dat het simpelweg niet mee naar huis kan: het past niet in de fietskassen, niet in de pan en ook niet in de vriezer.

Het woelen in de compost vervult me met trots. Tuinders om me heen nemen vaak een grote zak met tuinafval in de auto mee naar huis. Ik heb geen auto en dus blijft alles op de tuin, ook grote boomstronken en dikke takken die overblijven na flinke tuinklus sen. Dat vergt enige planning en sturing in de composthoek, want voordat ik grote hoeveelheden kan snoeien en opruimen moet ik ruimte creëren om nieuw afval kwijt te kunnen. Maar al dat werk wordt wel beloond. Terwijl mijn burens zakken compost uit het tuincentrum halen, schep ik mijn kruiwagen tevreden vol met zelfgemaakte goeigheid. Vrienden die de tuin komen bezoeken, wijs ik altijd op de composthoop met de woorden: dit is de motor van onze tuin. Verbaasde blikken alom. Is deze hoop met onkruid jullie geheim? Jazeker! En de verbazing is te snappen. Meestal bezoeken vrienden onze tuin in de zomer, wanneer er veel vers onkruid op een grote hoop ligt. Het is dan moeilijk voor te stellen dat deze zee van groenafval in een paar maanden tijd omgezet wordt naar een donkerbruine kruimelige compost. Voor de geïnteresseerde bezoeker pak ik een riek om in de hoop op zoek te gaan naar zo'n stukje bruin goud. Meestal hoef ik niet al te diep te graven voordat we mooie aarde en veel kleine beestjes tegenkomen. De geur doet denken aan het bos, al is voor sommige vrienden een hoop compost zo vlak onder hun neus toch nog een brug te ver.

De truc van een goede composthoop zit in de verhouding tussen zogenaamd groen en bruin afval. Bruin afval, zoals takken en ander verhout materiaal, bevat veel koolstof. Groen afval, zoals bladeren en onkruid, maar ook groene stengels van rabarber die ik niet op kan, bevat veel stikstof. De moestuin zorgt voor meer dan voldoende afval, maar groen en bruin zijn er zelden op hetzelfde moment. In de zomer en in het najaar is er veel groen voor de hoop. Het meeste bruin daarentegen heb ik in het voorjaar wanneer ik de

fruitbomen snoei. Een zogenaamde wachthoop voor bruin afval is mijn oplossing. Een stapel kleingeknipte takjes ligt achter mijn kas geduldig te wachten tot er nieuwe aanvoer is van groen materiaal. Samen met de takjes gaat dit vervolgens op de composthoop.

De stalmest komt van een bevriende boer een paar kilometer verderop. De eerste volle kruiwagens liggen inmiddels al op de groentebedden. Dat is het laatste klusje voor de kerstvakantie. In de kerstperiode kom ik nauwelijks op de tuin, dan ben ik in de keuken te vinden. Voor mijn tuin van 300 vierkante meter gebruik ik dit jaar ongeveer 25 kruiwagens mest. Vorig jaar waren het er zelfs 35, maar dat was nadat er, volgens de burens, op de bedden in mijn moestuin al jaren geen dierlijke mest meer was toegediend. De tuin had honger en dat was aan sommige gewassen te merken. Zo waren de pompoenen niet bijzonder talrijk en bleven ze klein. De dierlijke mest had de tuin goed gedaan, maar ik probeer vanaf dit jaar om de aanvoer van mest in balans te brengen met mijn eigen compost.

In de winter werk ik halve dagen in mijn tuin. In de zomer vind ik het heerlijk om van 's ochtends vroeg tot tegen het avondeten te tuinieren, maar in de winter gaat me dat iets te ver. Dan wil ik na het tuinieren op een vrije dag ook nog lekker met een tuinboek op de bank kunnen liggen om weg te dromen bij sfeervolle tuinfooto's. Na vier kruiwagens mest verreden te hebben van de parkeerplaats naar mijn tuin is het tijd om even uit te hijgen. Er staat een stoel in de tuin. Dat is verleidelijk maar het is beter om te blijven staan. Ik besluit om een rondje te lopen door de tuin en begin achter de composthoop. Daar staan de preien opgesteld in rijen van drie. Mijn favoriete wintergroente. De plantjes heb ik gekregen van een bevriende moestuinier in Zeeuws-Vlaanderen. Als ik zijn tuin in de zomer bezoek, keer ik altijd met preiplantjes terug naar het Bossche. In de zomer is het altijd zoeken naar een plekje; zo kwamen ze dit jaar op de plaats van de tuinbonen terecht, waarvan we eerst nog een flinke emmer peulen konden oogsten. Prei is een dankbaar gewas en heeft niet bijzonder veel zorg nodig. Een goed bemeste bodem en voldoende water zorgen doorgaans voor prachtige preien. Ik zie, wanneer ik dichterbij kom, dat sommige planten last hebben van roest, maar dat betreft vaak alleen de buitenste bladeren. Misschien komt het omdat de planten nu wel erg dicht op

elkaar staan. De goede plantafstand aanhouden vind ik soms nog een opgave, dat heeft vaak weer te maken met het niet weg kunnen gooien van jonge gezonde plantjes.

Naast de prei staan knolselders. Bij mijn burens zijn die zo groot als voetballen, bij mij soms nog niet eens zo groot als mijn vuist. Jaloersmakend! De smaak is er niet minder om, maar waarom ze bij mij zo klein blijven is me een raadsel. Te meer omdat ik zo royaal met mest en compost omspring, terwijl mijn burens het kruiwerk jaren geleden al vaarwel gezegd hebben. Tussen de prei en de knolselders staan nog een paar worteltjes, geen mooie lange slanke bospeen, maar korte knobbelige bouillonwortels. Je raadt al waar deze wortels toe dienen.

Een stap verder in de winterse moestuin staat een vijgenboom. *Ficus carica* 'Brown Turkey'. Gekocht van Ismaël, mijn moestuinbuurman. Naast in het telen van groenten is Ismaël erg bedreven in het kweken van druiven, vijgen en rozen. Op een dag liep ik langs zijn moestuin en zag een mooie vijg in een pot staan. Ik werd er meteen verliefd op, een mooie grijze stam, friscgroene bladeren en een prachtige sierlijke vorm. Ismaël herkende de blik van een plantenliefhebber en er ontvlamde een mooie onderhandeling tussen ons tweeën. Nadat we allebei wat water bij de wijn gedaan hadden, wisselde de vijg van eigenaar. Inmiddels zijn er alweer flink wat seizoenen verstreken en is de boom groter geworden. Toch staat hij er op deze januaridag een beetje kil bij. Geen bladeren, alleen een paar kleine verdroogde vruchtjes die niet meer zullen uitgroeien tot sappige vijgen. De aanstaande vorst maakt korte metten met deze vruchten in wording. Aan de onderkant van de plant steken een paar takken vreemd omhoog, nadat ze de eerste halve meter zowat horizontaal van de plant weglopen. Dat zijn afleggers. Elk jaar selecteer ik drie of vier nieuw gevormde takken om ze door middel van afleggen op te kweken tot een nieuwe plant. Ik buig de takken voorzichtig richting de aarde en zet ze met een ijzeren pin vast tegen de bodem. Een flinke schep compost of tuinaarde is alles wat de takken nodig hebben om op die plaats wortels te vormen. Volgend jaar zijn ze klaar om losgeknipt te worden van de plant. Een nieuwe vijg is dan een feit.

Met de rest van de tuin maken we later nog uitgebreid kennis. Het is tijd om terug te gaan naar de kruiwagen. Na nog een paar

kruiwagens compost gesjouwd te hebben, vind ik het tijd worden om stalmest te gaan halen. De stalmest komt van een biologische boer aan het andere uiteinde van het moestuincomplex. Met een iets te slappe band is dat een behoorlijke onderneming en een goede oefening voor het hele lichaam, want de sportscholen zijn dicht op deze eerste dag van de maand en de oliebollen voel ik op mijn heupen plakken. Met een lege kruiwagen loop ik op de rustig dampende hoop af. Ik probeer met een spitriek een mooie hoeveelheid in de kruiwagen te krijgen, maar dat gaat de eerste keer altijd mis. Het is een handigheid die pas bij de derde keer scheppen de weg naar mijn handen weer gevonden heeft. Je moet de riek niet helemaal in de hoop duwen, want dan zit de mest er veel te stevig aan vast, waardoor die er eigenlijk niet meer vanaf wil. Voor je het weet sta je als een bezetene de mest van je riek te schudden, terwijl de energie hard nodig is om die mest op de tuin te krijgen. De eerste paar kruiwagens loop ik het stuk naar de tuin in één keer, maar na een kruiwagen of vijf neem ik een tussenstop bij de kersenboom van Jan. Jan doet ook aan stalmest, maar loopt een paar weken voor op mijn schema. Zijn hele tuin is al bedekt met een laag van zo'n twintig centimeter. Volgens Jan is dat zijn bijdrage aan het mestprobleem in Nederland. Hij mag, net zoals ik, graag een mooi stukje vlees eten. Als compensatie hiervoor verwerkt hij drie kubieke meter mest per jaar op zijn tuin. Ik vermoed dat het niet genoeg is om alle gehaktballen en biefstukken te compenseren, maar dat ligt volgens hem geenszins aan een gebrek aan goede wil, maar aan zijn te kleine tuin.

De mest stort ik in hoopjes uit de kruiwagen. Er is een drietand nodig om die enigszins gelijkmatig over de bedden te spreiden. De mest ruikt tamelijk pittig en dan mag ik nog van geluk spreken dat dit een winterklus is, want op een warme zomerdag moet ik er niet aan denken. In totaal heb ik vijftientig kruiwagens nodig, maar na nummer tien hou ik er voor vandaag mee op.

☞ Moestuin ☞

Al jaren neem ik mij voor om met Driekoningen een zogenaamde driekoningentaart te bakken, deze mee te nemen naar de moestuin en aldaar in een zonverwarmde kas op te peuzelen. Dit ambitieuze

plan sneuvelde voorgaande jaren om uiteenlopende redenen. Zo kwam het voor dat ik te veel kerstbrood gebakken had waardoor we ook in het nieuwe jaar nog genoeg stol hadden om op tafel te zetten. Als ik alleen maar durfde te denken aan een nieuw baksel werd ik al gecorrigeerd. Andermaal was het zulk droevig weer dat ik voor geen goud mijn appartement uit wilde en al helemaal niet om in een koude en verregende moestuin een stuk taart te eten. Dit jaar waren de vooruitzichten anders. Ik had zin om te bakken, het kerstbrood was op en het weer was goed. Een driekoningentaart kan op twee manieren gebakken worden. De eerste variant bestaat uit een bodem van bladerdeeg, een crèmig amandelvulling en een deksel van wederom bladerdeeg. Ergens in de taart verstop je een porseleinen boontje. Wie het boontje heeft is de koning. De tweede variant is gemaakt van een soort briochedeeg, geparfumeerd met sinaasappelbloesem. Ik kies voor de bladerdeegvariant. Bladerdeeg maken we zelf en het ligt altijd in porties van driehonderd gram in de diepvries.

Met een puntje van deze taart fiets ik naar de tuin, niet eens met de bedoeling er iets te gaan doen. De ervaring leert echter wel dat ik meestal toch een schop of drietand ter hand neem. Het is drukker dan ik had verwacht; het idee van een pauze in een zonverwarmde kas is bij meerdere tuinders opgekomen. Ismaël, de vijgenman, roept zijn nieuwjaarswensen vanuit zijn kas naar me toe. Onze tuinen grenzen net aan elkaar, op het punt waar vier tuinen samenkomen.

In de kas is het warm en mijn oog valt gelijk op de droge aarde bij de planten die er overwinteren. Er staan jonge stekken van bijvoorbeeld vijgen en hortensia's, maar ook kwetsbare salvia's, Italiaanse kruiden en een citrusboompje. Ze hebben dringend een slok water nodig. Gelukkig staat de waterpomp vlak naast de kas. Ondanks dat ikzelf ook dorst heb van het fietsen geef ik eerst de planten water. Dat heb ik eens geleerd van een oude dame van wie ik de tuin verzorgde: 'Eerst de planten, dan jezelf.' Ik vind het een mooi gebaar, jezelf helemaal ten dienste te stellen van de planten die, zeker in een kas, helemaal van jou afhankelijk zijn. Bij nader inzien hebben planten er natuurlijk ook niets aan als de tuinman onderuit gaat, maar dat besef had ik toen nog niet. In de winter gaan meer planten dood van droogte dan van kou. Zeker potplanten,

die ik uit voorzorg onder een afdak zet, kunnen nog weleens lijden onder droogtestress. In de winter is dit de reden dat ik minimaal een keer in de week op de fiets spring om naar de moestuin te gaan.

— Landgoed —

Op tien kilometer fietsen van Den Bosch ligt Landhuis Haesi Ager. Een statig buitenverblijf gebouwd in de tweede helft van de negentiende eeuw. De vrouw des huizes nam in het najaar telefonisch contact met mij op met de vraag of ik wat tuinonderhoud voor haar zou willen doen. Ik stond daar wel voor open, omdat ik voorheen in de weekenden vaak terugreisde naar mijn ouders om lekker te tuinieren. Vanwege de drukte op het werk spraken we af dat ik in de winter op mijn gemak eens een kijkje zou komen nemen. Op een frisse winterdag stond ik daarom voor een smeedijzeren hekwerk met hoge punten te kijken naar een enorme tuin. Het type tuin dat niet alleen imponeert door de grootte, maar ook door de maturiteit van de beplanting. Ik kom niet elke dag bomen van honderd jaar oud tegen in een tuin. Met de fiets in de hand liep ik door het hek over een lang grindpad naar de woning. Ik schatte de oprijlaan zo'n 25 meter lang. Halverwege zag ik pas dat zich aan het andere uiteinde van de tuin een tweede, identieke, oprijlaan bevond. Gedurende mijn wandeling over het pad werd het huis steeds groter en ik steeds kleiner. Dat gevoel werd versterkt door de vele waterspuwers die, hangend onder de koperen dakgoot, elke passant nauwlettend in de gaten hielden. De tuin oogde hard en streng, met enkel takken en geen bladeren die de lijnen konden verzachten.

Zo hard en kil als de tuin op het eerste gezicht oogde, zo hartelijk werd ik ontvangen. In het huis was het heerlijk warm, wat ik eerlijk gezegd niet verwacht had. Snel werd duidelijk waar deze warmte vandaan kwam. In het hart van de keuken stond een groot AGA-fornuis zijn werk te doen. Nog voordat ik goed en wel de tuin besproken had, wist ik dat ik op dit adres wel een aantal jaren zou willen werken. Ik begon al te fantaseren over de Engelse fruitcake die speciaal voor de tuinman gebakken zou worden.

Vanuit de warmte van de keuken was het een hele overgang naar de kille tuin waarin ik rondgeleid werd. Elke hoek van de tuin werd getoond. Ik loop vaker met mensen door een tuin en zeker als

ze al wat ouder worden, hoor ik in hun verhaal vaak iets terug van zogeheten bijgestelde ambities. 'Vroeger snoeiden we deze boom elk jaar, nu durven we eigenlijk de ladder niet meer op.' Vaak stoppen mensen met juist de leuke dingen en gaat de focus uit naar enkel het noodzakelijke werk, dat niet per se fijn is om te doen, zoals bladruimen, grasmaaien en bomen rooien. Ook in deze tuin lopen we langs prachtige terracotta potten die volgens de eigenaresse al een tijdje niet meer met fleurige eenjarigen gevuld worden. Daar word ik blij van; ik zie mogelijkheden.

We besluiten de rondwandeling door de tuin met een ferme handdruk en de afspraak dat ik vanaf februari elke maand een of twee zaterdagen in de tuin kom werken.

— Moestuin —

Toen ik nog bij mijn ouders woonde en regelmatig in andermans tuin werkte, liep mijn tuinseizoen van begin maart tot eind november. Dat had twee redenen: mijn voornaamste bezigheden bestonden uit het maaien van gras en het verzorgen van borders. Van tijd tot tijd werkte ik aan een vijver of plantte ik een nieuw stuk tuin aan, allemaal zaken waarbij een beetje lekker weer wel gewenst is. Bovendien groeien gazons en vaste planten niet in de winter. De tweede reden is eenvoudiger, ik hield niet van een wintertuin. Te stil, te ongezellig en in sommige gevallen zelfs desolaat. Alleen in een tuin werken met op de achtergrond het ritselen van bladeren, wetende dat de eigenaren lekker op de bank een boek lezen, was voor mij destijds een stap te ver. Door de jaren heen is dat volledig omgedraaid. Nu spring ik op een mooie wintermorgen op de fiets om in de moestuin in alle stilte te gaan werken.

In mijn eentje in de tuin werken is iets wat ik heb moeten leren. Het vormt nu een mooi tegenwicht voor de chaos van een werkend leven. Telefoon, WhatsApp, collega's, sportschool; het bestaat allemaal niet op mijn 300 vierkante meter groene oase. Ook de angst om iets te missen in de stad wordt met de tijd minder. Vroeger baalde ik weleens dat ik in de tuin moest werken terwijl vrienden iets leuks gingen doen, maar nu grijp ik juist de tuin aan om mij van tijd tot tijd te excuseren. Sorry, ik kan niet afspreken, mijn tomaten staan mij al dagen verwijtend aan te kijken.

Ook heb ik geleerd dat het tuinseizoen niet stopt in november. Misschien heb ik bewust het werk nooit willen zien. Een tuin spitten in de winter? Nee, daar begon ik niet aan. Een boom omzagen, of snoeien in januari? Maart is vroeg genoeg. Maar nu ik een eigen tuin heb, kom ik daarvan terug. Gedurende het hele jaar ben ik druk bezig met de groente en het fruit in mijn tuin en bij mijn ouders. Dan zie ik soms klussen waarvan ik denk: hard nodig, maar nu geen tijd voor. Die schrijf ik op in een boekje, het tuinboekje. In de winter, als ik op mijn schrijfkamer zit, neem ik dit boekje er weer bij om die klussen op me in te laten werken. Onthouden alleen werkt voor mij niet, dan vergeet ik de klus in de winter en loop ik me in de zomer weer te ergeren aan dat defecte watervat, die tak die door het gewicht van bladeren te veel doorbuigt of de kasdeur die niet meer goed opengaat.

In het tuinboekje staan ook de winterklussen die sowieso moeten gebeuren, zoals de stalmest waar ik nu volop mee bezig ben en het kopen van zaden, wat we later doen. Het aanvoeren van stalmest is namelijk nog steeds een klus die de volste aandacht vraagt. Inmiddels ben ik bij kruiwagen 10 van de ongeveer 25 die ik voor de tuin wil gebruiken. Het weer is twijfelachtig: wordt het werken met of zonder vest. Ik kies voor werken met vest en neem de zweetdruppels voor lief, dat geeft immers de indruk van noeste arbeid en daardoor zullen de groenten in de zomer ongetwijfeld beter smaken. Buurman Jan stopt aan de haag om een praatje te maken. Stalmest, er is niks beter voor de moestuin dan dat, omvat de kern van zijn betoog. Tevreden verdeel ik de mest verder over de tuin. Altijd fijn als het nut van je zware werkzaamheden wordt onderkend door de medetuinders. Het kan echter ook anders, zo ontdekte ik twee kruiwagens later. Bij het uitspreiden van de inhoud van kruiwagen twaalf op het bed waar ik in gedachten al aardbeien plantte, stopt een tuinder van wie ik de naam niet ken aan de haag. 'Stalmest, nee, is mij te vast en te pittig en mijn groenten groeien er niet goed door, doe mij maar champost of een droge koemestkorrel,' brengt hij te berde. Daar sta ik dan, met het zweet op de rug en de vegen stalmest op mijn voorhoofd, vervuld van goede bedoelingen terwijl een medetuinder zonder pardon en ongevraagd het fundament van je werk onder je voeten weglaat. Ik word daar

onzeker van. Ik bezit nog onvoldoende kennis om zijn bezwaren te weerleggen en ik herinner me van mijn opa dat mest soms te scherp kan zijn voor groenten. Terwijl ik een paar minuten geleden nog dacht aan aardbeien zo groot als pruimen zie ik nu verschrompelde groenten, slappe stelen, en geel blad vanwege te veel stikstof. Nu ik het beeld eenmaal in mijn hoofd heb, willen de handen niet meer verder scheppen en ik besluit de spade schoon te maken en in de kas op te bergen. Genoeg voor vandaag, eerst maar eens een boek raadplegen.

➤ Bureau ➤

Als het buiten te nat is om met mijn handen in de aarde te wroeten, kruip ik lekker achter mijn bureau om te lezen en te schrijven. Bladerend door een mooi geïllustreerd tuinboek waan ik me in mijn eigen droomtuin. De foto's in het boek dienen slechts als een vertrekpunt in mijn hoofd om een virtuele tour door mijn eigen toekomstige tuin te maken. Afhankelijk van het boek loop ik de ene keer door een weelderige Engelse cottagetuin, dan weer door een perfect lijnenspel van snaarstrak geknipte hagen. Om deze droomtochten te maken heb ik een flinke collectie koffietafelboeken, veelal uit het Verenigd Koninkrijk. Daar wordt niet alleen prachtig getuiniert, maar ook erg goed over tuinen geschreven in boeken met schitterende foto's. Ik put daar veel inspiratie uit. Een van mijn favorieten om op een winterdag door te bladeren is toch wel Mary Keen's *Paradise and Plenty*, het verhaal van een Rotschildt tuin. Daar wordt op een manier gemoestuiniert die we in de tegenwoordige tijd niet meer tegenkomen. Jaarrond werken er zes tuinmannen voltijds in de moestuin. In een interview met Lord Rotschildt vraagt hoofdtuinvrouw Sue Dickinson naar de drijfveer voor deze groene operatie. Het antwoord is even simpel als inspirerend: We doen dit omdat we van lekker eten houden en omdat we willen tonen dat goed tuinieren nog steeds het lekkerste eten oplevert.

Behalve dat het boek jaloersmakende foto's bevat, gaat het ook in op verschillende technische aspecten, waaronder de bodem en bemesting. De auteur steekt van wal met een lofzang over compost. Dat is ongewoon voor een Brit, die zijn tuin meer ziet als een etalage of een podium waarop hij of zij een act opvoert. Com-

posthopen, kassen en oppottafels worden liever aan het oog onttrokken, zij vormen de ondersteuning van de show en horen achter het gordijn of in de coulissen. In Rotschildts tuin krijgt compost dus een flinke rol toebedeeld, maar om het geheel aantrekkelijk te houden teelt men in de zomer wel pompoenen op de hoop. Een bladzijde verder vind ik waar ik naar op zoek ben: uitleg over stalmest. Gelukkig is het boek hier helder over. Stalmest is goed als bodemverbeteraar en als bemesting voor je moestuin. Het liefst zou ik voor enigszins gerijpte stalmest moeten kiezen, maar daar kan ik als afnemer geen invloed op uitoefenen. Ik moet het doen met hetgeen aangeleverd wordt. Verder vermeldt het boek dat zowel paardenmest als rundermest erg geschikt is, waarbij terloops wordt opgemerkt dat paardenmest iets lichter is om mee te werken. Dat kan ik beamen: bij het opscheppen van de rundermest in de kruiwagen merk ik dat die moeilijk los komt van de hoop, vervolgens aan mijn riek blijft plakken en eenmaal in de kruiwagen krijg ik de mest er ook moeilijk weer uit. Paardenmest is wellicht een luxe voor volgend jaar. Eenmaal verzonken in het mestverhaal vraag ik me af wat het verschil is tussen de gedroogde koemestkorrel waar mijn medetuinder het over had en de materie waar ik mee bezig was. Daarvoor moet ik een ander, veel lijviger boek uit de kast nemen. Velts *Handboek ecologisch tuinieren* is mijn referentiepunt voor allerhande technische tuinvragen. Een grote club veelal Vlaamse experts hebben zich jaar na jaar ingezet om alles wat ze weten over ecologisch tuinieren in een flink boek te verzamelen. Het is geweldig om erin te lezen, zeker het hoofdstuk over mest. Paardenmest, varkensmest, rundermest en kippenmest komen voorbij, alsook de organische producten in korrelvorm, zoals de koemestkorrel. Van kunstmest wordt in de eerste zin al direct afstand genomen en ik sluit me daarbij aan. Kunstmest produceren is energieverblindend, het levert geen bijdrage aan het bodemleven en zorgt voor eenzijdige voeding. Volgens Velt zit het zo: de basisbemesting in een (moes)tuin voer je uit met compost en dierlijke mest, materialen die je in grote hoeveelheden naar je tuin sjuwt, met aanhangwagens en kruiwagens. Indien nodig vul je die aan met producten uit het tuincentrum, zoals droge koemestkorrels of een organische mengmeststof. Ik vind dit een helder en sluitend

bemestingsadvies. Eigenlijk zeggen ze: compost en stalmest zijn de basis, daarmee voeg je veel humus toe aan je bodem. Dat zal voor 95% van de toepassingen meer dan voldoende zijn, en in een enkele situatie kun je er nog iets bijgeven, bijvoorbeeld voor een roos die je extra wilt verwennen.

Een roos heeft overigens niet per se rozenmest nodig en een hortensia geen buxusmest. De producten in het schap van een tuincentrum, zo vertelde mij een hovenier, zijn variaties op hetzelfde thema. Ze bestaan uit een mengsel van stikstof, fosfor en kalium, vaak aangevuld met sporenelementen. Ongetwijfeld zullen fabrikanten onderzoek gedaan hebben naar de exacte behoeftes voor een geranium, maar uit eigen ervaring kan ik melden dat mijn citrusboompje erg gelukkig wordt van een vloeibare tomatenvoeding. Ook hier geldt natuurlijk dat de aarde waarin het boompje staat om het jaar ververscht moet worden met nieuwe compost, en dat de extra slok vloeibare mest een verwennerij is, die zorgt voor mooie grote citroenen.

Landgoed

In het laatste weekend van januari gaat het buiten flink tekeer. Op vrijdagavond waait het onstuimig hard, zeker voor Brabantse begrippen. In Zeeland was ik wel wat wind gewend, maar hier vind ik het uitzonderlijk. De bomen bewegen heen en weer en in gedachten loop ik door de moestuin en probeer ik me te herinneren of ik geen kwetsbare losse spullen heb laten slingeren. Er kan een tak van een struik of boom afbreken, maar daar maak ik me niet zo druk om. Het zijn de kassen waar ik de billen voor samenknijp. Een kapotte ruit zit tijdens een storm in een klein hoekje. Voor een goede ventilatie laat ik ook in de winter het dakvenster altijd op een kier, maar ik bedenk me ineens dat een harde windvlaag dit raampje er zo uit kan blazen. De andere kas staat onder een boom. Heerlijk in de zomer want in deze kas is het weliswaar warm en vochtig, maar op het heetst van de dag staat deze kas in de schaduw van het bladerdak, ideaal voor komkommers. Nu is het diezelfde boom waar ik mij zorgen om maak, want een afgebroken tak vernielt mijn glazen dak. Natuurlijk, alles is te repareren, maar ik werk niet graag met glas, het is scherp, breekbaar en in het verleden heb ik me tij-

dens een repareerwerk lelijk gesneden. Ik besluit om de volgende morgen even een kijkje te nemen en tref het moestuincomplex dan leeg aan. De storm is duidelijk gaan liggen, maar hij heeft wel degelijk zijn sporen achter gelaten. Een parasol steekt verdwaasd uit een haag en aan het doek te zien heeft hij al een flinke tocht door diverse tuinen achter de rug. In een andere tuin zie ik een zeil wapperen over een gereedschapsschuurtje. Aan de afmeting te zien is het zeil afkomstig van een ruime kweektunnel. In mijn eigen tuin ziet het er gelukkig goed uit, alles zit vast en het glas is nog heel. Een paar stengels van siergrassen zijn geknakt en op de tuintafel is het vogelvoer uit de schaal gewaaid. Plots hoor ik mijn telefoon om aandacht vragen. De ene na de andere foto van de tuin van het landgoed komt binnen. Afgevallen takken, een gespleten esdoorn en zelfs een ontwortelde kweeper komen voorbij. Flinkke stormschade. Dat wordt een dag zagen, opbinden en opruimen.

Gelukkig ga ik nooit naar de tuin zonder werkkleding, scherp snoeigereedschap en een paar lekkere boterhammen. Je weet immers nooit waar de dag je brengt en wat een mens allemaal te wachten staat. Op het landgoed tref ik een ander beeld aan dan op de moestuin; veel meer bomen betekent natuurlijk veel meer afgewaaide takken. Het gazon aan de voorkant van de woning, tussen de twee oprijlanen ligt er bezaaid mee. Rechts van de villa loopt de tuin diep naar achteren. Daar is de tuin omzoomd door oude kastanjes, esdoorns en helemaal in de punt een grote rode beuk. Behalve de beuk heeft elke boom wel een aantal takken verloren. Een esdoorn, die er al slecht aan toe was, is in de vork, zo'n twee meter boven de grond, gescheurd. Daar zal flink de zaag in moeten. Lopend door de tuin maak ik een grove planning en tijdsinschatting. Het komt erop neer dat ik hier de rest van de dag wel mee bezig zal zijn.

Werken in een nieuwe tuin vind ik bijzonder. Net als bij een nieuwe baan is het erg wennen, je weet nog niet goed waar alles staat, je kent de tuin met zijn beplanting nog niet en ook de looproutes moeten zich nog aan de nieuwelingsontvouwingsplan aanpassen. Ook duurt het altijd even om in te schatten wat er precies van je wordt verwacht. Voor vandaag is dat wel duidelijk: er moet opgeruimd worden. De vrouw des huizes wijst de plek aan waar de takken

verwacht worden, naast de aanhangwagen. Kennelijk wordt deze vaak gebruikt voor groenafval, want er ligt standaard een loopplank op de kar om de kruiwagen erop te rijden. Alleen al het bijeenrapen van de takken duurt een halve dag. Eerst maak ik hopen in de tuin zodat ik ze later, hoop voor hoop, naar de aanhangwagen kan brengen. Tijdens het verzamelen van de takken heb ik gelijk de mogelijkheid om goed rond te kijken en de tuin beter in me op te nemen. Ik zie duidelijk drie lagen groen in de tuin, een bomenlaag, een heester- of struiklaag en een laag met vaste planten, waarvan nu alleen de bruine skeletten nog enigszins overeind staan. In veel moderne kleine tuinen is deze gelaagdheid niet meer zichtbaar bedenk ik me. Volwassen en uitgegroeide bomen worden steeds meer een zeldzaamheid en ook een goede heesterbeplanting heeft enorm aan populariteit verloren. Ik haal takken uit een groepje mahonia, die me meermaals in de benen prikken. Mahonia is in een kleine tuin wel de laatste plant waarvoor ik zou kiezen, maar hier zorgen de gele bessen in januari voor de eerste kleur in de tuin. Voor de mahonia groeit een groepje viburnums en terwijl ik aan het blad probeer de soort te determineren hoor ik achter mijn rug: '*Viburnum Plicatum* "Mariesii", als je ze niet snoeit worden ze vier tot vijf meter hoog, maar hier houden we ze laag, zodat we de mahonia blijven zien.' Op de grond zie ik resten rood blad van de viburnum en ik word benieuwd naar de bladkleuren van deze border in het najaar. Met de stokken in de hand loop ik naar het huis toe, om via de achtertuin bij de aanhangwagen te komen. De achtertuin is minder diep dan de zijtuin aan de rechterkant van het landhuis. Deze tuin is ook een stuk formeler, omzoomd door een beukenhaag waarbinnen drie borders als een soort lopers zijn uitgelegd. Er is daar qua beplanting nu nog weinig te zien, een vasteplantenborder vermoed ik. Even verder leg ik de takken één voor één naast de kar in de veronderstelling ze er later in gezaagde stukken op te gooien. Al snel moet ik die gedachte loslaten. Tuinieren op een landgoed kent andere gebruiken, zo wordt me medegedeeld. Hout is hier geen afval, maar brandstof en voor we hier echt gaan tuinieren, leer ik je eerst een fatsoenlijke houtvoorraad aanleggen.

☞ Moestuin ☞

Naast veel wind hebben we ook veel regen gehad, zelfs zoveel regen dat de tuin eigenlijk te nat is om in te werken. Na een hele zaterdag op het landgoed in de weer geweest te zijn, besluit ik om zondag even naar de moestuin te gaan, maar niet met de gedachte om in de grond te gaan werken. Het gereedschap heeft wat aandacht nodig en ik heb met Jan afgesproken om een en ander te laten slijpen. Wanneer ik de deur van mijn kas open duw hoor ik Jan mijn tuinhokje al openslaan. Ik leg een spade, een lange hak en een graskantensteker op tafel en ook mijn trouwe bondgenoot bij alle snoeiklussen: mijn Felco snoeischaar. De snoeischaar komt als laatste aan de beurt, daarvoor gebruiken we een wetsteen en wat water. Het grote gereedschap slijpen we voorzichtig met een slijptolletje. Het is niet zo dat het erg bot is, het meeste gereedschap is min of meer zelfslijpend. Die eigenschap krijgt het als het goed is gesmeed; we zetten nu alleen de snede iets scherper aan. Voor een geëfende tuinier is het vanzelfsprekend om te werken met gesmeed gereedschap, maar voor de nieuwkomer kan het rek met gereedschap in het tuincentrum overweldigend zijn. Als we alleen naar de spades kijken, zijn er twee soorten: spades van geperst staal en spades van gesmeed staal. Geperst staal is licht, plat en vaak in een kleur gelakt. Aan een gesmede spade kun je zien dat de smid met een klomp staal begonnen is en deze dun heeft uitgeslagen richting het einde, ze zijn zwaarder en kosten een veelvoud van de geperste spade. Een gesmede spade gaat een leven lang mee. De steel kan een keer breken, maar een reparatie is dan zeker de moeite waard.

Voorzichtig laat Jan zien hoe ik de slijptol moet vasthouden voor de spade, die inmiddels vaststaat in een bankschroef. Onder een kleine hoek ten opzichte van het blad en niet te lang op dezelfde plek blijven, dan slaat het staal onder de warmte blauw uit en verliest het zijn hardheid. Het is de kunst om het staal niet te warm te laten worden. De spade slijpen we vanaf de binnenkant van het blad, hij wordt eenzijdig geslepen. De graskantensteker daarentegen slijpen we vanaf twee kanten. Als laatste komt de lange hak in de bankschroef. Dit stuk gereedschap wordt ook wel een kapper genoemd, maar lange hak is de juiste term. Het is een werktuig met een halvemaaanvormig stuk staal dat niet naar voren, maar juist

terug naar de voeten van de tuinman wijst. De lange hak wordt met name op kleigronden gebruikt om te wieden, bijvoorbeeld in rozenperken of in de moestuin tussen groenten. In Zeeland heb ik vaak met dit stuk gereedschap in een tuin gewerkt. Op zandgronden werk je met een schoffel, het blad waarmee het onkruid wordt afgesneden wijst hierbij naar voren. Het verschil voor de tuinman is de beweging. Met de lange hak werk je steeds naar jezelf toe, met een schoffel werk je van jezelf af. De grondsoort en enigszins je persoonlijke voorkeur bepalen je gereedschap.

Na het handgereedschap buigen we ons over de snoeischaar. Een Zwitsers stukje gereedschap, herkenbaar aan de rode handvatten. Gekocht tijdens mijn eerste zomer als vakantiekracht bij een hoveniersbedrijf, ik was toen vijftien jaar. Mijn ouders vonden het maar vreemd, zo'n dure snoeischaar van destijds ook al vijftig euro, maar ik zag al mijn collega's er moeiteloos en zelfverzekerd mee door dikke takken knippen. Toegegeven, erbij willen horen was ook een reden om tot aanschaf over te gaan. Spijt bestaat niet bij de aanschaf van deze snoeischaar, jaar na jaar blijft hij presteren en elk onderdeel is vervangbaar. Vandaag slijpen we het snijmes. Zonder risico, want mocht je dat te vaak doen, dan is voor een paar euro een nieuw mes verkrijgbaar. Daar hou ik van. Op een wetsteen van arduins hardsteen druppelen we wat water. Jan doet het voor en houdt de snoeischaar onder dezelfde hoek als waarmee hij de vorige keer geslepen is, dat is een kwestie van voelen en horen, want als je de goede hoek te pakken hebt, dan zingt het mes. Het is belangrijk om een ronddraaiende beweging over de steen te maken en om het hele mes de steen te laten raken, vanaf de aanzet tot in de punt.

Naast het staal, mogen we ook het hout van het gereedschap niet verwaarlozen. Door jarenlang gebruik, soms in droge en soms in natte omstandigheden, droogt het hout uit. Ook de winterstalling in een matig afgesloten kas doet het gereedschap geen goed. Daarom wrijf ik de stelen in met gekookte lijnolie en daarbij volg ik de raad van de verkoopster: liever twee keer een dun laagje dan in één keer de steel onder te dompelen. Na het slijpen berg ik het gereedschap op in de kas. Jan vraagt of ik nog iets met drie preien kan doen. Zeker, die gaan vanavond nog in de bouillon.



Februari

*boerenkool – knolselder – pastinaak
spitten – barken – kas poetsen*



Moestuin

Ik hou van het ritme van spitten. Spade in de grond, lichte schepbeweging, soepele draai om de as van de spade en als afsluiter met een hoekje van de spade de kluit kleiner maken. De ene schep na de andere, regel na regel, groentebed na groentebed. Ik hou van de stilte tijdens het spitten. Meestal doe ik het op een mooie winterochtend, een paar vierkante meter als opwarmer. Er is dan nog niemand op de moestuin, behalve een nieuwsgierig roodborstje dat altijd poolshoogte komt nemen als mijn spade uit de kas komt. Het lijkt wel alsof hij het geluid ervan herkent als ik hem in mijn onhandigheid tegen het aluminium kasframe laat vallen. Mijn ideale spitweer: niet te koud en niet te nat; spitten in kletsnatte grond is schadelijk voor de bodemstructuur. Als de vorst in de grond zit, ga ik iets anders doen; door te spitten in de vrieskou werk je de vorst de grond in, geen goed idee.

Spitten doe ik nog niet zo lang, eigenlijk vanaf het moment dat ik stalmest ben gaan toepassen. Daarvoor stond deze bewerking niet op mijn repertoire. In siertuinen was ik er nooit fan van. Ik vond het iets van vroeger, alle vaste planten in het najaar tot de grond toe afknippen en vervolgens de border een steek diep omspitten. Ik hoorde de wortels van de planten knakken en kraken terwijl ik bezig was, dit kon niet goed zijn. Als ik het tuinwerk van mensen overnam die vanwege hun leeftijd de tuin niet meer de baas konden, schrapte ik deze grote klus als eerste. Dat vergde wat overtuigingskracht, maar na een of twee seizoenen waren de bewoners overtuigd. Vaste planten, grassen en rozen zijn zichtbaar gelukkiger in een border die in de winter met rust gelaten wordt.

Het verschil met een moestuin zit in de tijdelijkheid van de gewassen. In een vasteplantenborder groeien planten en heesters jaren en jaren. Ze ontwikkelen uitgebreide wortelstelsels, van fijne haarwortels tot diepe penwortels die werken als snelwegen voor voedingsstoffen, mineralen en vocht. Ik laat ook altijd veel blad in het najaar in de border liggen, samen met afgestorven plantenmateriaal. En alles wat ik in het voorjaar snoei komt via de composthoop uiteindelijk ook weer in de tuin terecht. De kringloop van voedingsstoffen is zo nagenoeg gesloten. In de moestuin werkt het iets anders omdat we ongeveer acht maanden per jaar eten uit de